

تحلیل کتاب‌سنجی و توزیع موضوعی کتاب در حوزه نظری علوم ورزشی ایران براساس متغیرهای کتاب‌سنجی و جهت‌گیری موضوعی

شیما موسوی*

رحیم رضانی‌نژاد**

مجید ابراهیم‌پور***

چکیده

هدف این تحقیق، بررسی وضعیت کتاب‌های نظری ورزش ایران بر اساس مشخصات کتاب و ارائه اطلاعات کاربردی برای نویسندگان و ناشران است. روش پژوهش، توصیفی و پیمایشی است. جامعه آماری شامل کل کتاب‌های نظری علوم ورزشی موجود در آخرین کتاب‌شناسی توصیفی کتابخانه ملی تا پایان شهریور ۱۳۹۱ است. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی، آزمون خی‌دو و K-S تحلیل شد. نتایج نشان داد که از مجموع ۳۱۳۲ کتاب، ۷۲/۴۸ درصد تألیفی، ۲۷/۵۲ درصد ترجمه و ۱۰/۲۲ درصد از کتاب‌ها تجدید چاپ شده‌اند؛ در این بین دانشگاه پیام‌نور تهران (۲/۵۵ درصد) و نشر بامداد کتاب (۶/۷۰ درصد) فعال‌ترین دانشگاه و ناشر بودند. کلیه کتاب‌ها در سه حوزه (گرایش‌های اصلی، بین‌گرایشی و حوزه عمومی) و ۷۴ موضوع فرعی طبقه‌بندی شدند که در زمینه طب ورزش بیشترین (۱۹/۶۳ درصد) و در دانستنی‌های ورزشی کمترین (۰/۶۱ درصد) کتاب چاپ شده بود. در بین این کتاب‌ها، کتاب‌های درسی دانشگاهی، تندرستی و تناسب اندام بیشترین فروش را داشتند؛ بنابراین، تولید کتاب در زیرشاخه‌های تخصصی علوم ورزشی باید تعدیل و متناسب با نیاز ورزش کشور، سیاست‌گذاری شوند.

---

* کارشناس ارشد مدیریت ورزشی دانشگاه گیلان (Shima_mousavi67@yahoo.com)

** استاد مدیریت ورزشی دانشگاه گیلان (rramzani@guilan.ac.ir)

*** کارشناس ارشد مدیریت ورزشی دانشگاه گیلان (m.ebrahimpoor65@gmail.com)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۷/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۹/۳۰

پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۳۱، زمستان ۱۳۹۲، ص ۱۰۳-۸۷

کلیدواژه‌ها

کتاب‌های ورزشی، توزیع موضوعی کتاب، کتاب‌شناسی ورزشی، کتاب‌سنجی ورزشی

مقدمه

در سال‌های اخیر، تولید علم در حوزه‌های مختلف علوم ورزشی افزایش یافته است. اکنون نزدیک به هشتاد سال از ورود علم تربیت‌بدنی، ورزش و رشته‌های ورزشی به ایران می‌گذرد، اما تولید کتاب‌های ورزشی برای پر کردن خلأ دانش ورزش دیرتر رونق گرفت تا اینکه با گسترش آموزش عالی و افزایش مشارکت ورزشی و توجه به ابعاد مختلف ورزش در جامعه، صنعت کتاب‌های ورزشی شتاب بیشتری یافت. هم‌اکنون علاوه بر دانشگاه‌ها، سازمان‌های مختلف ورزشی مانند فدراسیون‌ها و تعدادی ناشر خصوصی کتاب‌های مربوط به این رشته را در گرایش‌های مختلف منتشر می‌کنند (رضایی، ۱۳۸۴). پژوهش‌های فراوانی با روش کتاب‌سنجی از سال ۱۳۵۰ تاکنون در ایران انجام شده است (داورپناه، ۱۳۸۲: ۹۱-۱۱۲، رنجبر و نیاکان، ۱۳۸۰: ۳۵۰، نقدی و داورپناه، ۱۳۸۴: ۳۳-۵۸)؛ با وجود این، کاربرد کتاب‌سنجی در ورزش ایران محدود است. بررسی تحقیقات داخل کشور در این زمینه نشان می‌دهد که فقط برخی مطالعات روی جنبه‌های کمی و کیفی مقالات مجلات علمی - پژوهشی انجام گرفته است (سجادی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۱-۱۵۳). سبکتکین (۱۳۶۱)، مداد (۱۳۶۴)، بیابانی (۱۳۷۰)، کردبچه (۱۳۸۲)، آقاپور (۱۳۸۴) و درخشانی (۱۳۸۵) در زمینه کتاب تربیت‌بدنی و ورزش تحقیقاتی کتاب‌شناسی انجام داده‌اند. علوی نامور و همکاران (۱۳۸۸) با بررسی ۴۷۹ کتاب ترجمه شده علوم ورزشی تا پایان ۱۳۸۸ نشان دادند که چاپ این کتاب‌ها تا سال ۱۳۸۵ سیر صعودی و از آن به بعد سیر نزولی داشته است. همچنین بیشترین کتاب در گرایش فیزیولوژی ورزش و بامداد کتاب نیز فعال‌ترین ناشر بوده است (علوی نامور و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۹-۱۸۳). تحقیقات دیگر در این حوزه زمینه بازاریابی (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۳-۵۰) و تحلیل محتوایی (رضوی و نظرعلی، ۱۳۸۵: ۱۵-۲۸) دارد.

تحلیل وضعیت کتاب‌های ورزشی در خارج از کشور، کتاب‌های حیطه ورزش را به صورت کتاب‌شناسی توصیفی بررسی کرده است (Cox, 2004). به طور کلی، عمده پژوهش‌های خارج از کشور بر مقالات چاپ شده در نشریات و مجموعه مقالات

همایش‌های علمی متمرکز شده است (رمضانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۹؛ سجادی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۱-۱۵۳). پژوهش‌های انجام شده درباره وضعیت کتاب‌سنجی کتاب‌های ورزشی از لحاظ کمی و کیفی بسیار محدود است. به طور کلی، وضعیت چاپ و نشر کتاب‌های علوم ورزشی به صورت مستند بررسی نشده است و مشخص نیست که از نظر متغیرهای مختلف کتاب‌شناختی در چه وضعیتی قرار دارند؟ این پژوهش به عنوان گامی مقدماتی برای تحلیل کیفی کتاب‌ها یا اولویت‌بندی آنها از دیدگاه‌های مختلف در آینده بسیار ضروری است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کتاب‌سنجی است. جامعه آماری شامل تمامی کتاب‌های نظری تربیت‌بدنی و ورزش در ایران تا پایان ۶ ماه نخست ۱۳۹۱ بود که از آخرین کتاب‌شناسی کتابخانه ملی جمع‌آوری و از روی منابع خانه کتاب، پایگاه کتابخانه‌ای لیب، فهرست انتشارات ناشران بزرگ علوم ورزشی تکمیل شد. منظور از تألیف کتاب در این پژوهش، کلیه کتاب‌هایی است که عناوین تألیف، تدوین، تألیف و گردآوری، ترجمه و گردآوری، ترجمه و تدوین را دربر می‌گیرد. تقسیم‌بندی موضوعی کتاب براساس رشته‌ها و گرایش‌های علوم ورزشی در دانشگاه‌ها و همچنین تنوع و تکرار عناوین کتاب‌های چاپ شده در بخش عمومی انجام گرفته است. در این پژوهش برای بررسی و مقایسه داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و برای بررسی توزیع طبیعی بودن از آزمون کلموگراف - اسمیرنف و برای تجزیه و تحلیل آماری از آزمون خی دو و نرم‌افزار SPSS (18) استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های پژوهش نشان داد تاکنون ۳۱۳۲ عنوان کتاب چاپ شده که ۸۶۲ عنوان ترجمه (۲۷/۵۲ درصد) و ۲۲۷۰ عنوان تألیف (۷۲/۴۸ درصد) که شامل گردآوری، تألیف، تدوین و غیره است. در جدول ۱، به علت تعداد بسیار اندک چاپ کتاب تا سال ۱۳۶۵ (دو سال پس از بازگشایی مجدد دانشگاه‌ها)، وضعیت کمی نشر کتاب تا پایان دهه ۵۰ در هر ۱۰ سال و در دهه ۶۰ به ازای هر ۵ سال طبقه‌بندی و از سال ۱۳۷۰ این وضعیت در هر سال تفکیک شده است.

بر اساس داده‌های جدول ۱، جهش چاپ کتاب در دهه ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۹ بسیار چشمگیر و از سال ۱۳۷۸ روند رشد ترجمه کتاب تدریجی و مستمر بود. تألیف کتاب نیز تقریباً از سال ۱۳۷۵ روند صعودی و رو به رشد داشت. اعضای هیئت علمی‌های تربیت‌بدنی فعال‌ترین افراد در تألیف و ترجمه کتاب‌های نظری علوم ورزشی بودند. همچنین وضعیت همکاری نویسندگان نشان داد که ۹۲/۸ درصد از کتاب‌های نظری با همکاری یک و دو نفر و ۷/۲ درصد با همکاری ۳ نفر و بیشتر نوشته شده بودند.

وضعیت کتاب، بر اساس میزان تجدید چاپ، نشان داد که فقط ۳۳۴ عنوان کتاب (۱۰/۶۷ درصد) تجدید چاپ شده‌اند. بنابراین ۲۷۹۶ کتاب تجدید چاپ نشده و بیشتر کتاب‌های تجدید چاپ شده نیز به ترتیب به چاپ دوم، سوم و چهارم رسیده‌اند. چاپ کتاب، بر اساس ناشر، نشان داد که بیشتر ناشران کمتر از ۱۰ کتاب و فقط ۱۷ ناشر بالای ۳۰ کتاب چاپ کرده‌اند (جدول ۲). این ناشران مجموع ناشران تخصصی و غیر تخصصی بازار نشر، دانشگاه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای ورزشی و غیر ورزشی بودند. نتایج آزمون‌های دو تفاوت معنی‌داری را در توزیع ناشران بر اساس تعداد چاپ نشان داد. بر اساس داده‌های پژوهش، دانشگاه پیام نور تهران با ۸۰ عنوان کتاب، دانشگاه آزاد اسلامی تهران ۳۵ عنوان، دانشگاه تهران ۳۲ عنوان، دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۵ عنوان و دانشگاه گیلان ۱۰ عنوان به ترتیب بیشترین تعداد چاپ کتاب را داشته‌اند. در بین سازمان‌های دولتی و نیمه‌دولتی نیز کمیته ملی المپیک با ۶۹ عنوان کتاب، آموزش و پرورش ۶۰ عنوان، سمت ۴۶ عنوان، سازمان تربیت‌بدنی سابق ۴۵ عنوان، پژوهشگاه تربیت‌بدنی و علوم ورزشی ۱۹ عنوان، فدراسیون‌های ورزشی ۱۹ عنوان و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با ۱۲ عنوان کتاب به ترتیب دارای بیشترین تعداد کتاب بوده‌اند.

جدول ۲ مقایسه تعداد کتاب‌های نظری چاپ شده در علوم ورزشی

آزمون‌های دو		تعداد چاپ فراوانی مشاهده شده فراوانی مورد انتظار	
درجه آزادی	سطح معنی‌داری	خی‌دو	خی‌دو
		۵۶/۲	۱۸۸
		۵۶/۲	۵۲
۰/۰۰۱*	۴	۴۰۸/۹۱۱	۵۶/۲
		۵۶/۲	۲۴
		۵۶/۲	۷
		۵۶/۲	۱۰
			۱-۱۰
			۱۱-۲۰
			۲۱-۳۰
			۳۱-۴۰
			۴۱ به بالا

* در سطح $P \leq 0/05$ معنی‌دار است.

ناشران تخصصی ورزشی بازار نشر مانند بامداد کتاب (۲۱۰ کتاب)، حتمی (۸۵ کتاب) و علم و حرکت (۶۲ کتاب) به ترتیب بیشترین فعالیت را داشته‌اند، البته در این مقایسه باید تاریخ شروع فعالیت آنها را در نظر گرفت (بامداد کتاب ۱۳۸۰، علم و حرکت ۱۳۷۱، سمت ۱۳۶۴، حتمی ۱۳۸۸). یکی از حوزه‌های اصلی فعالیت ناشران غیر تخصصی ورزش در چاپ و نشر کتب کمک آموزشی، آزمون و کنکور است که در این میان، مدرسان شریف (۴۴ کتاب) و جهاد دانشگاهی (۳۱ کتاب) بیشترین فعالیت را داشته‌اند. با توجه به تعداد کتاب‌های چاپ شده بر حسب طبقات مورد نظر و نتیجه آزمون‌های دو (جدول ۲) می‌توان گفت که بین فراوانی کتاب‌های چاپ شده در هر طبقه تفاوت معنی‌داری وجود دارد و بیشتر ناشران ۱ تا ۱۰ کتاب چاپ کرده‌اند.

از نظر توزیع موضوعی، بیشترین کتاب‌ها به ترتیب در گرایش‌های تخصصی علوم ورزشی (۵۴/۹۲ درصد)، حوزه نیمه تخصصی (کتاب‌های مشترک میان گرایش تخصصی)، (۲۵/۹۶ درصد) و حوزه عمومی ورزش (۱۹/۱۲ درصد) به چاپ رسیده‌اند. می‌توان گفت کتاب‌های چاپ شده در گرایش‌های تخصصی علوم ورزشی بیش از دو برابر کتاب‌های حوزه نیمه تخصصی و بیش از سه برابر کتاب‌های حوزه عمومی ورزش است (جدول ۳). در مجموع کتاب‌های چاپ شده، بیشترین کتاب به ترتیب در گرایش طب ورزشی (۱۹/۶۳ درصد)، فیزیولوژی ورزش (۱۲/۲۶ درصد)، تندرستی و آمادگی جسمانی (۱۰/۱۲ درصد) و مدیریت ورزشی (۸/۵۲ درصد) چاپ شده‌اند. در میان هشت گرایش اصلی تخصصی، بیشترین کتاب به ترتیب در طب ورزشی (۳۵/۷۵ درصد) و کمترین کتاب در گرایش جامعه‌شناسی و حقوق ورزشی (۲/۹۱ درصد) چاپ شده است. در حوزه نیمه تخصصی یا مشترک بین گرایش‌ها نیز در زمینه سلامتی و آمادگی جسمانی (۳۸/۹۹ درصد) بیشترین کتاب و در حوزه مسابقات ورزشی (۱۰/۷۰ درصد) کمترین کتاب چاپ شده است. در حوزه عمومی ورزش، کتاب‌های تست و کنکور (۴۳/۴۱ درصد) بیشترین و دانستی و اطلاعات (۳/۱۷ درصد)، کمترین کتاب چاپ شده را دارند. سایر کتاب‌ها (۳/۲۷ درصد) در این حوزه شامل کتاب‌های متنوعی بودند که در هیچ کدام از دسته‌بندی‌های گفته شده قرار نگرفته‌اند.

در این تحقیق، کتاب‌های تخصصی به هشت گرایش تقسیم شده‌اند که بیشترین سهم از کل کتاب‌ها (۱۹/۶۳ درصد) در حوزه طب ورزش قرار گرفت (جدول ۳). توزیع موضوعی کتاب‌های تخصصی طب ورزشی نشان می‌دهد که بیشترین کتاب (۲۱/۲۲ درصد) در زمینه بهداشت (۲۲/۶۰) و کمک‌های اولیه و امداد رسانی با کمترین کتاب (۴/۰۶ درصد) چاپ شده است. بیشتر کتاب‌های با موضوع بهداشت به کتاب‌های تندرستی، پیشگیری و

مراقبت برای عموم مردم اختصاص داشت. از بین کتاب‌های این گرایش، ۲۶ عنوان کتاب با موضوع دیابت و ورزش، ۲۱ عنوان با موضوع دوپینگ و ۱۱ عنوان با موضوع ماساژ نوشته و در طبقات مختلف قرار داده شده‌اند. گرایش فیزیولوژی ورزش، ۱۲/۲۶ درصد کل کتاب‌ها و ۲۲/۳۲ درصد کتاب‌های گرایش‌های اصلی را تشکیل می‌دهد (جدول ۳). گرایش مدیریت ورزشی در کل کتاب‌ها، دارای رتبه چهارم (۸/۵۲ درصد) و در بین گرایش‌های اصلی (۱۵/۵۲ درصد) دارای رتبه سوم است (جدول ۳).

بر اساس داده‌های جدول ۴ در گرایش طب، فیزیولوژی و مدیریت ورزش، تعداد زیادی از کتاب‌ها دارای عنوان عمومی فیزیولوژی ورزش، فیزیولوژی فعالیت بدنی و مواردی از این قبیل بودند. همچنین، بیشترین کتاب با موضوع علم تمرین چاپ شده است. گرایش مدیریت ورزشی به ۱۰ موضوع اصلی تقسیم شد. در زمینه توریسم و اوقات فراغت و همچنین تجارت و بازاریابی با وجود کاربرد و گستره زیاد آنها کتاب کمی چاپ شده است. بیشترین کتاب‌ها نیز در حوزه مبانی و رفتار مدیریت ورزشی نوشته شده‌اند.

بر اساس داده‌های جدول ۵، گرایش رفتار حرکتی ۷/۰۵ درصد از کل کتاب‌های حوزه تخصصی روان‌شناسی حرکتی را به خود اختصاص داده است و فقط ۶ کتاب با موضوع اصلی رفتار حرکتی وجود دارد؛ همچنین در حیطه یادگیری و کنترل حرکتی کتاب کمی چاپ شده که عنوان بیشتر آنها با یادگیری حرکتی مشترک است. توزیع موضوعی کتاب‌های حرکت‌شناسی و بیومکانیک نشان می‌دهد که ۵۸/۰۲ درصد از کل کتاب‌ها در موضوع کاربرد بیومکانیک ورزشی چاپ شده است. همچنین ۷۸/۳۳ درصد کتاب‌های روان‌شناسی ورزش با عناوین مختلف روان‌شناسی ورزش به چاپ رسیده است. بیشتر کتاب‌های تاریخ و فلسفه ورزش مربوط به تاریخ ورزش باستانی، پهلوانی و کشتی است.

کتاب‌های حوزه نیمه تخصصی و متداخل با گرایش‌های علمی به پنج حوزه موضوعی تقسیم شد که ۲۵/۹۶ درصد از کل کتاب‌ها در این حوزه چاپ شده است. همچنین بیشترین کتاب‌های این حوزه به موضوع تندرستی و آمادگی جسمانی (۱۰/۱۲ درصد) اختصاص داشت (جدول ۳). داده‌های جدول ۶، نشان می‌دهد که کتاب‌های فراوانی درباره جنبه‌های مختلف تندرستی و آمادگی جسمانی، چاقی و کنترل وزن نوشته شده است و کتاب‌های تناسب اندام و زیبایی نیز که بیشتر با موضوع زنان بود از سال ۱۳۸۲ افزایش داشته است. البته کتاب‌های سرگرمی و بازی به دلیل نزدیکی با مبانی و موضوع سلامت جسمانی و روانی در این حیطه طبقه‌بندی شد.

جدول ۳ توزیع موضوعی کتاب‌های نظری علوم ورزشی

کل	جامعه‌شناسی و حقوق ورزشی	بیومکانیک ورزش	روانشناسی ورزش رفتار حرکتی	روان‌شناسی ورزش	مبانی تاریخ و فلسفه ورزش	مدیریت ورزشی	فیزیولوژی ورزش	طب ورزش	گرایش‌های اصلی - تخصصی
۱۷۲۰	۵۰	۸۱	۸۵	۱۲۰	۱۱۸	۲۶۷	۳۸۴	۶۱۵	تعداد
۵۴/۹۲	۱/۶۰	۲/۵۸	۲/۷۱	۳/۸۳	۳/۷۶	۸/۵۲	۱۲/۲۶	۱۹/۶۳	درصد از کل
۱۰۰	۲/۹۱	۴/۷۱	۴/۹۴	۶/۹۶	۶/۸۶	۱۵/۵۲	۲۲/۳۲	۳۵/۷۵	درصد در حوزه
کل	مسابقات ورزشی	مسابقات انگلیسی	متون و فرهنگ انگلیسی	روش تحقیق و آزمون	روش تحقیق و آزمون	آموزشی و تربیتی	آمادگی جسمانی	سلامتی و آمادگی جسمانی	حوزه نیمه تخصصی
۸۱۳	۸۷	۹۲	۱۱۵	۲۰۲	۳۱۷	۶۴۴	۱۰/۱۲	تعداد	
۲۵/۹۶	۲/۷۷	۲/۹۳	۳/۶۷	۲۴/۸۵	۳۸/۹۹	۲۴/۸۵	۳۸/۹۹	درصد از کل	
۱۰۰	۱۰/۷۰	۱۱/۳۲	۱۴/۱۵	۲۴/۸۵	۳۸/۹۹	۲۴/۸۵	۳۸/۹۹	درصد در حوزه	
کل	سایر کتاب‌ها	اطلاعات	دانشی و اطلاعات	کتابخانه	کتاب جامع، سالنامه، سالنامه، کتاب جامع، سالنامه، سالنامه	فرهنگ و ادبیات ورزش	تست و کنکور	حوزه عمومی ورزش	تعداد
۵۹۹	۳۰	۱۹	۹۴	۱۹۶	۲۶۰	۶۲۵	۸۳۰	تعداد	
۱۹/۱۲	۰/۹۶	۰/۶۱	۳/۰۰	۶/۲۵	۸/۳۰	۶/۲۵	۸/۳۰	درصد از کل	
۱۰۰	۳/۲۷	۳/۱۷	۱۵/۵۹	۳۲/۷۲	۴۳/۴۱	۳۲/۷۲	۴۳/۴۱	درصد در حوزه	

جدول ۴ توزیع موضوعی کتاب‌های تخصصی گرایش طب، فیزیولوژی و مدیریت ورزش

موضوع	مدیریت منابع انسانی	مبانی و رفتار مدیریت عمومی	تجارت و بازاریابی	ورزش و امکانات و تجهیزات ورزشی	تورسم و برنامه‌ریزی و ارتباطات	رسانه و مسابقات	مدیریت مسابقات
تعداد	۳۱	۳۹	۱۹	۵۳	۹	۱۲	۳۴
درصد	۱۱/۶۱	۱۴/۶۰	۷/۱۱	۱۹/۸۵	۳/۳۷	۴/۴۹	۱۲/۸۳
موضوع	آسیب شناسی	بهداشت	حرکت‌درمانی	پزشکی	کمک اولیه	طب ورزش و عمومی	اصلاحی
تعداد	۷۰	۱۳۹	۹۶	۶۱	۲۵	۱۰۴	۵۳
درصد	۱۱/۳۸	۲۲/۶۰	۱۵/۶۱	۹/۹۲	۴/۰۶	۱۶/۹۱	۸/۶۱
موضوع	تغذیه	سایر کتب مرتبط	علم تمرین	فیزیولوژی فعالیت بدنی	فیزیولوژی رشته‌های ورزشی	متابولیسم	فیزیولوژی ورزش
تعداد	۷۱	۴۷	۱۴۹	۲۸	۲۳	۵	۳۸
درصد	۱۸/۴۹	۳/۳۸	۱۲/۲۴	۳/۸۰	۵/۹۹	۱/۳۰	۹/۸۹

جدول ۵ توزیع موضوعی کتاب‌های گرایش روان‌شناسی حرکتی، بیومکانیک، روان‌شناسی ورزش و تاریخ و فلسفه ورزش

روان‌شناسی حرکتی	رفتار حرکتی	یادگیری و کنترل حرکتی	رشد و تکامل حرکتی	کل	بیومکانیک	تاریخ و فلسفه ورزش	تاریخ	اصول و مبانی	فلسفه
تعداد	۶	۴۶	۳۳	۸۵	تعداد	تعداد	۴۷	۱۹	۱۵
درصد	۷/۰۵	۵۴/۲	۳۹/۴۶	۱۰۰	درصد	درصد	۵۸/۰۲	۲۳/۴۵	۱۸/۵۲
روان‌شناسی ورزش	روان‌شناسی	مبانی روانی اجتماعی	مربیگری	کل	تاریخ و فلسفه ورزش	تاریخ	تاریخ	اصول و مبانی	فلسفه
تعداد	۹۴	۶	۲۰	۱۲۰	تعداد	تعداد	۷۵	۳۳	۱۰
درصد	۷۸/۳۳	۵/۰۰	۱۶/۶۶	۱۰۰	درصد	درصد	۵۸/۵۹	۳۳/۵۹	۸/۰۷

جدول ۶ توزیع موضوعی کتاب‌های نیمه تخصصی حوزه سلامتی، آموزش و تدریس، مسابقات و سنجش و روش تحقیق

سلامتی	تدرستی و نشاط	تناسب اندام و زیبایی	سرگرمی و بازی	کل	آموزش و تدریس	واحد تربیت‌بدنی عمومی (آموزشی غیر مدرسی) ۱ و ۲	تربیت‌بدنی (آموزشی غیر مدرسی)	آموزش برای مدارس	کل
تعداد	۱۲۶	۱۲۳	۶۸	۳۱۷	تعداد	۶۵	۴۹	۸۸	۲۰۲
درصد	۳۹/۷۴	۳۸/۸۰	۲۱/۴۵	۱۰۰	درصد	۳۲/۱۸	۲۴/۲۶	۴۳/۵۶	۱۰۰
مسابقات	المپیک	جام جهانی	بازی‌های آسیایی و سایر	کل	سنجش و روش تحقیق	روش تحقیق	سنجش و آمار	استعدادیابی	کل
تعداد	۳۱	۴۵	۱۱	۸۷	تعداد	۱۲	۳۵	۱۵	۱۱۵
درصد	۳۵/۶۳	۵۱/۷۲	۱۲/۶۴	۱۰۰	درصد	۱۰/۴۳	۳۰/۴۳	۱۳/۰۴	۱۰۰

جدول ۷ توزیع موضوعی کتاب‌های نظری حوزه عمومی ورزش

موضوع	دین	فرهنگی	ادبیات	طنز ورزشی	کودکان/ ادبی و تربیتی	اخلاق و پهلوانی	شخصیت‌ها و باشگاه‌ها	کل	
تعداد	۵۵	۱۲	۱۹	۱۱	۲۶	۴۲	۳۱	۱۹۶	
درصد	۲۸/۰۶	۶/۱۲	۹/۶۹	۵/۶۲	۱۳/۲۷	۲۱/۴۳	۱۵/۸۱	۱۰۰	
موضوع	سالنامه	همایش و مقالات	آیین‌نامه و مقررات	کتابنامه	موضوع	جغرافیا	اطلاعات	سینما و عکس	کل
تعداد	۲۵	۳۳	۲۳	۱۳	۹۴	۴	۱۰	۵	۱۹
درصد	۲۶/۶۰	۳۵/۸۱	۲۴/۴۶	۱۳/۸۳	۱۰۰	۲۱/۰۵	۵۲/۶۳	۲۶/۳۱	۱۰۰

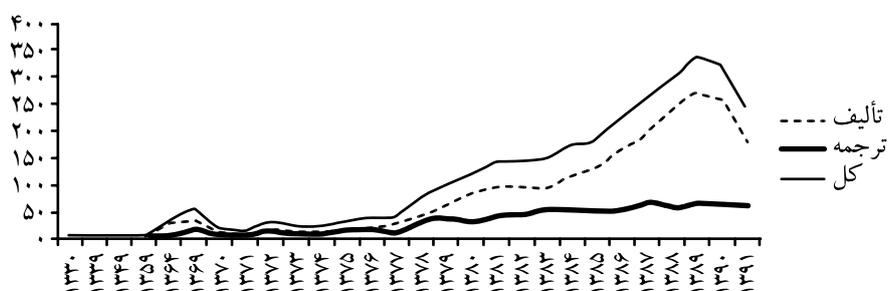
کتاب‌های آموزش و تدریس بیشتر برای آموزش تربیت‌بدنی در مدارس و دانشگاه‌ها و برای مدرسان تدوین شده است. بیشتر کتاب‌های نیمه‌تخصصی مربوط به مسابقات، مختص رقابت‌های ورزشی بین‌المللی بود که بیشتر جنبه گزارشی داشت. در ضمن ۱۰/۴۳ درصد کتاب‌های سنجش و تحقیق را کتاب‌های روش تحقیق تشکیل دادند (جدول ۶).

کتاب‌های حوزه عمومی ورزش که ۱۹/۱۲ درصد کل کتاب‌ها را دربر می‌گرفت به پنج موضوع تقسیم شده است. بیشترین تعداد (۴۳/۴۱ درصد) این کتاب‌ها در موضوع تست و کنکور بودند (جدول ۳). بر اساس داده‌های جدول ۷، کتاب‌های با موضوع ادبیات، بیشتر مربوط به شعر، داستان و موارد مشابه بود. کتاب‌های با موضوع شخصیت‌ها و باشگاه‌های ورزشی، مانند بازیکنان فوتبال به صورت زندگی‌نامه و تاریخچه، همچنین بیشتر کتاب‌های دینی با موضوع ورزش در اسلام و احادیث بود. کتاب‌های سالنامه بیشتر مربوط به عملکرد یک‌ساله فدراسیون‌ها و سازمان‌های ورزشی یا نظام ورزش کشور بود. آیین‌نامه‌ها و مقررات نیز بیشتر مربوط به فدراسیون‌های ورزشی بود. کتاب‌های دانستنی و اطلاعات نیز بیشتر جنبه اطلاع‌رسانی و هنری داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی روند صعودی و رو به رشد چاپ کتاب علوم ورزشی نشان می‌دهد هنوز بازار کتاب‌های علوم ورزشی پر رونق است (جدول ۱). جهش رشد چاپ کتاب، تقریباً از سال ۱۳۶۳ و به دلیل بازگشایی مجدد دانشگاه بود که تا سال ۱۳۶۹ ادامه یافت، ولی از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۷ این روند، کند و بطئی بوده است (نمودار ۱). وضعیت کتاب‌های ترجمه شده در علوم ورزشی با روند کل کتاب‌های ترجمه شده ۲۱ ساله از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۸ با نتایج پژوهش رنجیر و نیاکان (۱۳۸۰: ۳۵۰) و در علوم ورزشی نیز با نتایج پژوهش علوی نامور و همکاران (۱۳۸۸: ۱۶۹-۱۸۳) مطابقت دارد. چاپ کتاب‌های نظری ورزش تا پایان شهریور ۱۳۹۱، تقریباً ۱/۸ برابر رشد داشته است، این امر نشان می‌دهد هنوز نویسندگان حوزه علوم ورزشی ترجمه کتاب‌های تخصصی را ضروری می‌دانند، البته این رشد و افزایش چاپ کتاب‌ها، احتمالاً تا حد زیادی به افزایش پذیرش دانشجوی تربیت‌بدنی و علوم ورزشی، بالا رفتن میزان توجه مردم به سلامتی و مشارکت ورزشی، و به خصوص رشد ورزش قهرمانی بوده است. این روند افزایش با تحقیق علوی نامور و همکاران (۱۳۸۸):

۱۶۹-۱۸۳) نیز هم‌سویی داشت. در ضمن با افزایش توجه به تولیدات علمی در دانشگاه‌ها از دهه ۱۳۸۰ بیشتر محققان دانشگاهی کوشیدند که بیشتر به تألیف کتاب روی آورند. البته، کتاب‌هایی که تألیف نام‌گذاری شده‌اند ممکن است ترکیبی از ترجمه و گردآوری یا فقط گردآوری باشند. این موضوع به بررسی بیشتر کیفی و تحلیل محتوایی کتاب‌های علوم ورزشی نیاز دارد. به نظر می‌رسد محققان و مؤلفان برجسته علوم ورزشی باید با تحلیل محتوای کتاب در این زمینه فعال شوند و مؤسسات پژوهشی نیز با برگزاری جلسه نقد و بررسی کتاب در این باره ایفای نقش کنند.

نمودار ۱ روند رشد کتاب‌های علوم ورزشی

بررسی وضعیت تجدید چاپ نشان می‌دهد که بیشتر کتاب‌های حوزه نظری (۸۹/۳۳ درصد) تجدید چاپ نشده‌اند و عواملی مانند استقبال کم مخاطبان، جذاب نبودن کتاب‌ها، به روز نبودن محتوای کتاب یا عدم تناسب با نیازهای مشتریان می‌توانند اثرگذار باشند. بررسی وضعیت همکاری نویسندگان در نشر کتاب نشان می‌دهد ۸۰ درصد کتاب‌ها انفرادی به چاپ رسیده‌اند. البته نباید پایین بودن فرهنگ کارگروهی و ویژگی حرفه‌ای بودن محققان دانشگاهی را نادیده گرفت. این نتایج با نتایج تحقیق علوی نامور و همکاران (۱۳۸۸: ۱۶۹-۱۸۳) هم‌سویی دارد.

چهار دانشگاه شهر تهران بیشترین کتاب را تولید کرده‌اند و در بین دانشگاه‌های شهرستان‌ها نیز دانشگاه گیلان فعال‌ترین ناشر بود. صرف نظر از شرایط خاص دو دانشگاه پیام نور و آزاد اسلامی، دانشگاه تهران را باید فعال‌ترین دانشگاه دولتی به حساب آورد. یکی از دلایلی که ناشران به نشر کتب ورزشی روی می‌آورند بین‌رشته‌ای بودن موضوعات حوزه تربیت‌بدنی است. این موضوع سبب می‌شود ناشران به سود بیشتر و تیراژ بالاتر

بیندیشند و به جرگه ناشران عمومی بپیوندند.

تنوع موضوعی کتاب‌های نظری ورزش به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای بودن آن و صنعت ورزش است. بیشتر کتاب‌ها نیز مربوط به واحدهای درسی دانشگاه و با هدف آموزش و تدریس نگارش شده است. بر اساس این دو متغیر، تعداد ۱۰۸۰ کتاب (۳۴/۴۸ درصد) در مبانی علوم زیستی ورزش (فیزیولوژی، طب ورزش و بیومکانیک) و ۸۳۶ کتاب (۲۶/۶۹ درصد) در مبانی علوم انسانی (مدیریت، رفتار حرکتی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و حقوق، مبانی تاریخی و فلسفی ورزش) چاپ شده است. البته برخی از کتاب‌های حوزه نیمه تخصصی و مشترک بین گرایش‌ها را هم باید به این فهرست اضافه کرد.

درصد بسیار بالایی از کتاب‌های با گرایش عملی و تخصصی به حوزه طب ورزش و فیزیولوژی ورزش (۵۸ درصد) و درصد بالایی از کتاب‌های حوزه نیمه تخصصی و میان‌گرایشی نیز به موضوع تندرستی و آمادگی جسمانی (۳۹ درصد) اختصاص دارد، که این امر نشان‌دهنده اهمیت مبانی علوم زیستی، ارزش‌های مادی و زیستی ورزش است که در هدف کلاسیک، تندرستی و آمادگی جسمانی و سلامتی رشته نهفته است. از طرف دیگر، این حیطه پیشینه بسیار قدیمی و غنی در مبانی علمی ورزش دارد و در ضمن رابطه آن با دیگر رشته‌های علمی وابسته به علوم پزشکی سبب تنوع و جذابیت کتاب‌ها شده است و اکثر مخاطبان عمومی و مردم عادی نیز به موضوعات مختلفی مانند کنترل چاقی و وزن، تناسب اندام و غیره متمایل شده‌اند و این روند همچنان ادامه دارد. در حوزه اول، یعنی گرایش‌های اصلی و تخصصی، بیشتر کتاب‌های گرایش طب ورزش به ورزش درمانی و جنبه‌های پیشگیری اختصاص دارد.

گرایش فیزیولوژی ورزش در میان هشت گرایش علمی دارای رتبه دوم است و مانند طب ورزش زیرشاخه‌های بسیار متنوع و کاربردی در زمینه تندرستی، تناسب اندام، علم تمرین و ارتقای عملکرد ورزشی دارد. استدلال طب ورزش برای فیزیولوژی ورزش نیز صادق است؛ با این تفاوت که این گرایش می‌تواند به سطوح مختلف ورزش همگانی، قهرمانی و حرفه‌ای خدمات و سرویس‌های لازم را ارائه بدهد. کتاب‌های گرایش مدیریت ورزشی در رتبه سوم گرایش‌های علمی و تخصصی قرار دارد و با توجه به رابطه آن با مبانی علوم انسانی و به ویژه علوم اجتماعی، زیرشاخه‌های تخصصی فراوانی را در بر می‌گیرد. البته بیشتر کتاب‌های این گرایش با عناوین عمومی مدیریت ورزش و مدیریت

سازمان‌های ورزشی چاپ شده است که با توجه به گستردگی آن و روند تخصصی شدن ورزش نیاز به چاپ کتاب در حیطه بازاریابی، رسانه‌ها و ارتباطات، توریسم، اوقات فراغت و تفریحات ورزشی وجود دارد.

در دیگر گرایش‌های علمی و تخصصی به ترتیب کتاب‌های مبانی تاریخ و فلسفه ورزش، روان‌شناسی ورزش، رفتار حرکتی، بیومکانیک ورزشی، جامعه‌شناسی و حقوق ورزشی در رتبه‌های چهارم تا هشتم قرار دارند که عمدتاً به مبانی علوم انسانی و اجتماعی وابسته‌اند. بررسی زیرشاخه‌های تخصصی این گرایش‌ها نشان می‌دهد تعداد نسبتاً اندک کتاب در گرایش بیومکانیک ورزشی احتمالاً به دلیل گستره محدودتر آن نسبت به سایر گرایش‌ها، نوین‌تر بودن و دامنه موضوعی کم آن است. تعداد کتاب‌های رفتار حرکتی نیز با توجه به وضعیت این گرایش در دانشگاه‌ها و کاربرد آن کمتر از حد مطلوب به نظر می‌رسد. ۱۲۸ عنوان کتاب گرایش تاریخ و فلسفه ورزش نیز با توجه به اینکه بیشتر بر دانش پایه و عمومی تربیت بدنی و ورزش تأکید دارد و در دانشگاه‌ها نیز تدریس نمی‌شود، تقریباً مطلوب به نظر می‌رسد و راه‌اندازی این گرایش با توجه به فرهنگ ایرانی و اسلامی ضروری است و نیاز به کتاب‌های فلسفی با تأکید بر فرهنگ ملی و دینی احساس می‌شود. با توجه به اهمیت مباحث حقوقی در ورزش و ضرورت دانش جامعه‌شناسی برای نقد و تحلیل مسائل جامعه‌شناختی ورزش و همچنین وجهه دینی حاکم بر کشور، ۱۰۵ عنوان کتاب در این حوزه می‌تواند از لحاظ کمی مناسب باشد، اما از آنجا که کتاب‌های این حوزه بیشتر تئوری و درسی‌اند تجدید چاپ قابل توجهی ندارند که این امر نیز می‌تواند ناشی از جذاب نبودن موضوعات و نداشتن کاربرد درسی، دانشگاهی و پژوهشی در کشور باشد.

دومین گروه از کتاب‌ها با عنوان نیمه تخصصی و میان‌گرایشی در قالب پنج موضوع دسته‌بندی شده‌اند که بیشتر آنها در حوزه سلامتی و آمادگی جسمانی (مبانی علوم زیستی، آموزش و تدریس و سنجش و اندازه‌گیری) قرار گرفته‌اند. به نظر می‌رسد که در دسته اول و دوم، چاپ کتاب بسیار مناسب است و در دسته دوم، احتمالاً معلمان تربیت بدنی مدارس، دانشجویان مراکز تربیت معلم و مدرسان درس تربیت بدنی عمومی دانشگاه‌ها بیشتر از این کتاب‌ها استفاده می‌کنند. همچنین در موضوع سنجش و روش تحقیق نیاز به کتاب‌های روش تحقیق و استعدادیابی وجود دارد. در آخرین ردیف (مسابقات ورزشی) نیز، استفاده از تجارب مدیریتی مربوط به برگزاری مسابقات ورزشی بزرگ و بین‌المللی بسیار ضروری

است و به نظر می‌رسد که به تدریج باید حوزه مدیریت سازمان‌های ورزشی را از حوزه مدیریت و رویدادها و مسابقات ورزشی جدا کرد. از آنجا که آموزش و تربیت، مهم‌ترین حوزه تربیت‌بدنی و ورزش محسوب می‌شود به نظر می‌رسد که ۲۰۲ عنوان کتاب در این حوزه بتواند پاسخگوی نیاز دانشجویان باشد. البته تعداد ۷۵ کتاب برای واحدهای تربیت‌بدنی عمومی ۱ و ۲ در دانشگاه‌ها تا حد زیادی به دلیل عمومیت این واحدها در تمام سطح کاردانی و کارشناسی آموزش عالی کل دانشگاه‌های مختلف کشور است. حوزه ادبیات و فرهنگ، بخش فرهنگی ورزش را دربر می‌گیرد، و با توجه به اهمیتی که فرهنگ معرفی و رونق یک رشته علمی مانند تربیت‌بدنی یا یک صنعت مانند ورزش دارد، ۱۴۱ عنوان کتاب با گرایش موضوعی داستان، اخلاق و کودکان برای آن مناسب است، اما همه ابعاد فرهنگی ورزش را دربر نمی‌گیرد. نویسندگان و ناشران می‌توانند به دنبال موضوعات مهمی مانند ادبیات رسانه‌ای، اخلاق در همه ابعاد و جنبه‌های ورزش، و وارد کردن حوزه هنر، سینما و تبلیغات با درگیر کردن شخصیت‌های مختلف ورزشی باشند که علاوه بر معرفی فرهنگی و فرهنگ‌سازی بهتر و بیشتر ورزش، سبب برجسته کردن جنبه‌های هنری و زیبایی‌شناختی ورزش می‌شوند که این مسئله، هم باعث افزایش سرانه کتاب‌خوانی ورزشی و هم باعث فروش و رونق بیشتر صنعت نشر تربیت‌بدنی و ورزش می‌شود.

از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۱ کتاب‌های بسیاری با موضوع تندرستی، تناسب اندام و زیبایی (مانند کتاب کوچک شدن شکم) نوشته شده‌اند که این امر به دلیل توجه بیشتر مردم و کاربرد این موضوعات در زندگی روزمره است. رویدادهای ورزشی بزرگ نیز بیشترین توجه رسانه‌ای و اهمیت را در ورزش دارند و اتفاقات آنها در تمامی ابعاد و بخش‌های مختلف ورزش و جامعه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. ۸۷ کتاب موجود در زمینه معرفی و بررسی این رویدادها می‌تواند تأییدکننده این مسئله باشد. از آنجا که زبان تخصصی خارجی برای دانشجویان تربیت‌بدنی و ورزش در ترجمه صحیح و مناسب متون لاتین اهمیت فراوانی دارد، وجود ۵۶ عنوان کتاب فرهنگ لغت و ۶۰ عنوان تخصصی تربیت‌بدنی برای آموزش و ترجمه مطلوب به نظر می‌رسد.

کتاب‌های حوزه عمومی ورزش به پنج موضوع تقسیم شده‌اند، که بیشتر آنها به موضوع تست و کنکور (۴۳/۴۱ درصد) اختصاص دارد و این امر به دلیل افزایش تقاضا برای ادامه تحصیل در مقاطع تحصیلات تکمیلی و استفاده از آزمون‌های تستی بوده است. رتبه دوم به موضوع فرهنگ و ادبیات ورزش (۳۲/۷۲ درصد) اختصاص دارد. البته در

همین موضوع بیشترین کتاب‌ها مربوط به موضوع دین بود که با یافته‌های رنجبر و نیاکان (۱۳۸۰: ۳۵۰) در مورد کل کتاب‌های چاپ شده از ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۰ همخوان است. کتاب‌های سالنامه و جامع اطلاعات مفیدی از عملکرد سازمان‌های ورزشی یا علم‌سنجی‌های مختلف در زمینه ورزش به صورت سالنامه و مجموعه مقالات به دست می‌دهد. همچنین آیین‌نامه‌های مختلف برای فدراسیون‌ها و حوزه‌های مختلف ورزش در اطلاع‌رسانی بسیار مهم است. با توجه به این موارد و گستردگی آن به نظر می‌رسد این تعداد کتاب در این حوزه چندان کافی و پوشش لازم را نداشته باشد و نوشتن کتاب در این زمینه با رویکرد تخصصی به فعالان عرصه نویسندگی و نشر در ورزش توصیه می‌شود. حوزه دانستی و اطلاعات، کاربرد درسی ندارد و معمولاً با رویکرد ارائه برخی اطلاعات و دانستی‌های متمایز در حیطه ورزش تدوین می‌شوند. از آنجا که این شاخه جذابیت‌های ابعاد مختلف ورزش و مخصوصاً حوزه هنر را برجسته‌تر می‌کند، نوشتن کتاب در این زمینه می‌تواند برای عموم افراد جامعه جذابیت داشته باشد. به طور کلی، طبقه‌بندی موضوع کتاب‌ها بر حسب فراوانی‌های چاپ و نشر کتاب‌ها انجام گرفته است و امکان تداخل موضوعی در هر یک از این گرایش‌ها و طبقه‌بندی‌ها وجود دارد. در ضمن این پژوهش تحلیل کمی است، ولی می‌تواند برای جهت‌گیری مطالعات و پژوهش‌ها مفید باشد و نیاز به تحلیل کیفی کتاب‌ها هنوز وجود دارد.

منابع

- آقاپور، مهدی (۱۳۸۴). پژوهش تحلیلی در کتاب‌شناسی لاتین تربیت‌بدنی و علوم ورزشی. کتاب‌شناسی تربیت‌بدنی. مرکز اسناد کتابخانه ملی.
- بیابانی، مصطفی (۱۳۷۰). کتاب‌شناسی تربیت‌بدنی و ورزش. تهران: کمیته ملی المپیک جمهوری اسلامی ایران.
- داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۲). «سیر موضوعی و وضعیت کتاب‌های ترجمه شده در حوزه‌های علوم انسانی اجتماعی پس از انقلاب اسلامی ایران». مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، سال دهم، شماره ۴، ص ۱۱۲-۹۱.
- درخشانی، لعبت (۱۳۸۵). کتاب‌شناسی اخلاق در ورزش. تهران: کمیته ملی المپیک جمهوری اسلامی ایران.
- رضایی، مریم (۱۳۸۴/۰۵/۰۶). «وضع بازار کتب ورزشی»، روزنامه همشهری.
- رضوی، آمنه و پروانه نظرعلی (۱۳۸۵). «تحلیل محتوای کتاب تربیت‌بدنی (۱) اول دبستان آموزش و پرورش». پژوهش در علوم ورزشی، سال چهارم، شماره ۱۱، ص ۲۸-۱۵.

تحلیل کتاب‌سنجی و توزیع موضوعی کتاب در ... / ۱۰۳

- رمضانی نژاد، رحیم، رضا اندام، نوشین بنار و سیده عدرا میر کاظمی (۱۳۸۹). مدیریت پیشرفته در ورزش. رشت: دانشگاه گیلان.
- رنجبر، محمد و محمد نیاکان (۱۳۸۰). تحولات نشر کتاب در دهه ۷۰، تهران: خانه کتاب، ص ۳۵۰.
- سبکتکین، امیر (۱۳۶۱). کتاب‌نامه تربیت‌بدنی و ورزش. کتاب‌شناسی تربیت‌بدنی. تهران: مرکز اسناد کتابخانه ملی.
- سجادی، نصرالله، حسین عیدی، همایون عباسی و جواد مهربانی (۱۳۸۹). «تحلیل توصیفی نشریه علمی - پژوهشی حرکت (شماره ۱ تا ۳۴)»، فصلنامه مدیریت ورزشی، شماره ۵، ص ۱۴۱-۱۵۳.
- صادقی، مهدی (۱۳۹۰). «کتاب‌های ورزشی علاوه بر تولید و نشر در مطالعه نیز مهجورند». خبرگزاری کتاب ایران.
- علوی نامور، پروانه، مرجان فخری و وحید ساری صراف (۱۳۸۸). «مطالعه کتاب‌سنجی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه‌های مختلف تربیت‌بدنی و علوم ورزشی تا سال ۱۳۸۸». علوم تربیتی، شماره ۸، ص ۱۶۹-۱۸۳.
- قاسمی، حمید، سارا کشکر و محمد موسوی (۱۳۹۱). «تناسب حوزه نشر کتب ورزش و تربیت‌بدنی با نیازهای بازدیدکنندگان از نمایشگاه کتاب و غرفه‌های تربیت‌بدنی در سال ۱۳۹۰». پژوهش‌های مدیریت ورزشی و علوم حرکتی، شماره ۳، ص ۳۳-۵۰.
- کردیچه، شهرزاد (۱۳۸۲). کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی تربیت‌بدنی و علوم ورزشی. تهران: فردانش پژوهان.
- مداد، عبدالرضا (۱۳۶۴). کتاب‌شناسی توصیفی ورزش و تربیت‌بدنی. تهران: مرکز اسناد کتابخانه ملی.
- نقدی، علی و محمدرضا داورپناه (۱۳۸۴). «مطالعه کتاب‌سنجی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه‌های علوم پایه، مهندسی، کشاورزی و پزشکی بین سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۷۹». نشریه مسلسل، شماره ۳۲، ص ۵۸-۳۳.
- Cox, W. R. (2004). *International Sport: A Bibliography, 2000 and Index to Sport History Journals*. Conference Proceedings and Essay Collections.